

LX

SEJM WALNY KRAKOWSKI 1553 R.

WSTĘP

Legacja królewska na sejmiki wysłana została z Wilna w październiku 1552 r., podkreślając przede wszystkim sytuację międzynarodową Rzeczypospolitej i spowodowane przez nią zagrożenia¹. Sejmiki odbyły się na przełomie 1552 i 1553 r. Sejm powołany został do Krakowa „na świętą Pryskę”, to jest na 18 stycznia, ale obradował od 1 lutego do 29 marca 1553 r.² Obrady te, których przebieg dzięki zachowanemu diariuszowi jest nam nieco bliżej znany³, pozwalają stwierdzić, iż Zygmunt August nie podjął tak podkreślanych i odkładanych na poprzednich sejmach problemów egzekucji praw⁴. Naraziło go to na surową krytykę w izbie poselskiej, tak iż odpowiadał: „...aczeście mówili o sprawach potrzebnych, pilnych Rzeczy Pospolitej, ale mogły być nie takimi słowami uważane...” Gorącą atmosferę obrad podsycało też ubiegłoroczne postanowienie, ograniczające liczbę posłów na sejm, potraktowane jako zamach na przywileje szlacheckie; pozostało ono jednak na papierze. W niejednej sprawie zaznaczyła się rozbieżność poglądów izby poselskiej (wyrażanych zwłaszcza przez Mikołaja Sienickiego i Hieronima Ossolińskiego) oraz senatu. Z uwagi na to, iż narastały zaległości spraw przed sądem królewskim, wiele miejsca zajęły działania mające na celu usprawnienie i przyspieszenie wymiaru sprawiedliwości; ich efektem były dwie konstytucje, mające jednak charakter czasowo obowiązujących, do najbliższego sejmiku (por. niżej I i II). Uchwalone także zostały podatki, mimo sprzeciwu kilkunastu posłów.

Dorobek tego sejmiku całkowicie został pominięty w *Volumina Legum*. Nie był on jednak mały.

W niniejszym wydawnictwie publikujemy trzy grupy tekstów: dotyczą one wymiaru sprawiedliwości, podatków oraz wici:

I. *Porządek sądów na Sejmie walnym w Krakowie na świętą Pryskę złożonym postanowiony*⁵.

¹ Tekst legacji opublikował J. Szujski w SRP, t. I, s. 302-304.

² MPRS, t. V, vol. 1, s. 91 nr 1437, s. 98, nr 1543. Dokumentację źródłową tego sejmiku zestawiała A. Sucheni-Grabowska, *Zygmunt August*, s. 423, lokując go omyłkowo w Piotrkowie. Z innych źródeł do tegoż sejmiku por. spis obecnych na nim senatorów (SRP, t. I, s. 80).

³ Diariusz ten opublikował J. Szujski (SRP, t. I, s. 1-33) z rękopisu odnalezionego w Wiedniu (zapewne: Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Fasc.: Polonica anni 1553, pod tytułem: *Typus et forma Conventionis generalis Cracoviensis A.D. 1553 Hieronymi Ossoliński*). Niestety, diariusz nie zawiera informacji o początku sejmiku ani dat posiedzeń, witania poselskiego, mowy kanclerskiej. Szczegółowo relacjonuje atakujące króla mowy Hieronima Ossolińskiego i Mikołaja Sienickiego, dyskusje dotyczące egzekucji praw, unii, obrony państwa, odpowiedzi królewskie.

⁴ Por. na ten temat: St. Płaza, A. Sucheni-Grabowska, *Z badań nad polskim parlamentaryzmem XVI w.*, „Zasopismo Prawno-Historyczne” t. XXIV 1974, z. 1, s. 67 i n., oraz: I. Kaniewska: *Małopolska reprezentacja sejmowa za czasów Zygmunta Augusta 1548-1572*, Kraków 1974, s. 101.

⁵ Jest to tekst opublikowany w druku urzędowym (Cyt. w poz. 66, Ossol. F. 4375 adl., z pieczęcią tu wzięty za podstawę wydania. Znajdujemy go także w MK, t. 83, mkrf. AGAD nr 765, k. 203-207 oraz MK, t. 84, mkrf. AGAD nr 107, k. 1-5v). Po przeczytaniu tych tekstów przez I. Dwornicką wprowadzone zostały istotniejsze odmianki.

II. *Porządek sądów ziem mazowieckich na Sejmie walnym roku Pańskiego MDLIII w Krakowie złożonym, do przyszłego Sejmu postanowiony*⁶.

III. *Abrogatio veteris processus iudicarii in Maiori Polonia*⁷.

IV. *Limitatio causarum*⁸.

V. *Litterae contributionis duodecem grossorum*⁹.

VI. *Litterae contributionis ducillorum*¹⁰.

VII. *Litterae restium*:

A. *Litterae primarum restium*¹¹.

B. *Litterae secundae restium*¹².

Nadto podjęto na tym sejmie wiele innych decyzji i wydano przywileje odnotowane w Metryce Koronnej¹³. Warto jednak zaznaczyć, iż nie znalazła odbicia w obradach sejmowych słynna wówczas sprawa Halszki z Ostroga.

⁶ MK, t. 83, mkrf. AGAD nr 765, k. 207v-210v, skopiowany przez I. Dwornicką. Por. też J. Szujski, SRP, I.1, s. 307-309.

⁷ MK, t. 83, mkrf. AGAD nr 765, k. 214-215, opublikowany także przez J. Szujskiego, SRP, t. I, s. 309. Uwzględnione też zostały odmianki zawarte w druku zachowanym w Uppsali, sygn. 62-56, lur. Rysk. Rett.

⁸ Tekst opublikowany za J. Szujskim, SRP, t. I, s. 89-90 (odnaleziony przezeń w: *Liber actorum terrestrium*, t. II, *Acta eony. crac. 1553*, p. 445).

⁹ MK, t. 83, mkrf. AGAD nr 765, k. 197-201, oraz B. Kórń., druk urzędowy Cim. F. 4222, mkrf. PWŻ nr 6. Tamże akt ten nosi tytuł: *Universale de contributione pecuniae, qua milites mercenarii in finibus ali possit*. W niniejszym wydawnictwie posłużyliśmy się tekstem z MK, uwzględniając odmianki występujące w druku z B. Kórń., oznaczane w skrócie: Kórń.

¹⁰ MK, t. 83, mkrf. AGAD nr 765, k. 201-203.

¹¹ Ibidem, k. 195v-196.

¹² Ibidem, k. 196v.

¹³ Na uwagę zasługują: *Joanni Dziaduski, episcopo Premisliensi, ius patronatus et praestandi ad omnes canonicatus et praebendas iurispatronatus regii donatur*, MRPS, t. V, vol. 1, s. 92 nr 1445; zatwierdzenie przywileju z 1523 r.: *super navigio in fluvio Narew* (ibidem, s. 93 nr 1465); *Cives Camenecenses Podoliae a solutione teloneorum... liberantur* (ibidem, s. 94 nr 1476); *Maestas Regia declarat proconsulem, consules, adyocatum et scabinos atque cives Leopolienses a iudiciis officialium Regni exemptas esse* (ibidem, s. 96 nr 1519); *Maestas Regia statuit, ut aequalis numerus e ruthenis et polonis civibus ad officia praeconsulis et consulum ac scabinorum civitatis Sanocensis eligatur* (ibidem, s. 96 nr 1520).